

**НАУКА І ТЕХНІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАРОДНЕ ГОСПОДАРСТВО
УКРАЇНИ РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ НА ОСНОВІ ЖУРНАЛУ «НАУКА І
СУСПІЛЬСТВО» 1951-1991-х рр.**

Логвинюк Т. В.

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

В даній статті мова йде про епоху становлення науково - технічного прогресу на сторінках журналу «Наука і суспільство» в 1951 – 1991 рр.. Аналізуючи причинно - наслідкові зв'язки, які впливали на розвиток науки і техніки, зокрема, даючи можливість замінам важкої ручної праці машинами, протягом радянської доби УРСР, маючи величезний науково - технічний потенціал, зробила вагомий внесок у прогрес науки і техніки, розвиток світової цивілізації в цілому.

Ключові слова: розвиток, наука, техніка, історія, господарство, машини, науково -технічний прогрес.

Логвинюк Т. В. Наука и техника и ее влияние на народное хозяйство Украины советской эпохи на основе журнала «Наука и общество» 1951-1991-х гг./ ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды», Украина, Переяслав-Хмельницкий.

В данной статье речь идет об эпохе становления научно - технического прогресса на страницах журнала «Наука и общество» в 1951 - 1991 гг. Анализируя причинно - следственные связи, которые влияли на развитие науки и техники, в частности, давая возможность заменам тяжелого ручного труда машинами, в течение советской эпохи УССР, имея огромный научно - технический потенциал, сделала весомый вклад в прогресс науки и техники, развитие мировой цивилизации в целом.

Ключевые слова: развитие, наука, техника, история, хозяйство, машины, научно -технический прогресс.

Lohvyniuk T. V. Science and technology and its impact on the national economy of Ukraine the Soviet era on the basis of the journal "Science and society" 1951-1991/ Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named Gregory Skovoroda, Ukraine, Pereyaslav-Khmelnytsky

In the article the question is about the epoch of becoming scientifically - technical progress on the pages of magazine "Science and society" in 1951 - 1991 pp... Analysing causation, that influenced on the development of science and technology, in particular, giving an opportunity to replacements of hard hand work by machines, during the Soviet era USSR, having great scientific and technical potential, did a ponderable contribution to progress of science and technique, development of world civilization on the whole.

Keywords: development, science, technology, history, economy, machinery, scientific and technical progress.

Вступ. Історія розвитку вітчизняної науки і техніки в 1950-х – 1980-х рр. пройшла ряд етапів, змін наукових парадигм, якісного інформаційного оновлення, що зумовлювалося впливом НТР, соціально - економічними чинниками та зростаючими потребами людства в якісно нових джерелах енергії, у розв'язанні першочергових гуманітарних проблем.

Умови соціально - економічного розвитку УРСР вимагали від громадян радянської держави докладання великих моральних та фізичних сил для відродження господарства країни, підняття культури і забезпечення міжнародного впливу.

Протягом радянської доби УРСР, маючи величезний науково - технічний потенціал, зробила вагомий внесок у прогрес науки і техніки, розвиток світової цивілізації в цілому. Саме це було наріжним каменем в ідеологічній роботі правлячої комуністичної партії. З пропагандистською метою в 1947 р. було створено Всесоюзне Товариство для поширення політичних і наукових знань, а в наступному році таке ж Товариство в УРСР. Із січня 1948 р. до червня 1951 р. членами Товариства для поширення політичних і наукових знань Української РСР було прочитано понад 410 тис. лекцій, якими охоплено більше 41 млн.

осіб, видано 177 брошур із різних галузей науки (тиражем 35 млн. примірників) [1, с 2 – 3]. У 1951 р. вийшов у світ перший номер щомісячного науково - популярного журналу «Наука і суспільство».

Мета статті. Найхарактернішою рисою нашого інформаційного суспільства та технологізованого часу є переосмислення минулого історичного досвіду, адже незламними і сьогодні залишаються слова, сказані в 1706 р. Теофаном Прокоповичем і наведені в підручнику з риторики: «Чи не прохає помічі у красномовстві наша Батьківщина, коли стільки її славних учеників пішло зовсім у забуття?» [2, с. 30]. Звертаючись до висвітлення науково-технічної проблематики 1950-1991-х рр.. журналу «Наука і суспільство», автор прагне показати вплив науки і техніки на народне господарство України, зокрема, радянської доби

Виконуючи насамперед партійно - політичне замовлення, журнал «Наука і суспільство» висвітлював не лише будівництво сучасних високотехнологічних підприємств, електростанцій, космічних кораблів, досягнення в лазерній і комп'ютерній техніці, медицині, ядерній фізиці, а й був своєрідним літописом наукових знань та їх популяризатором. Саме у такому ракурсі слід розглядати науково - популярне видання «Наука і суспільство» як соціально - культурний феномен радянської доби. Журнал відіграв помітну роль у поширенні наукового світогляду серед трудящих, висвітленні актуальних проблем природознавства і суспільствознавства, що мало важливе значення в умовах науково - технічної революції, гострої ідеологічної боротьби між двома ворогуючими таборами: соціалізмом і капіталізмом. Журнал приділяв велику увагу популяризації досягнень у галузі фізики, математики, біології, соціології, психології, інших галузей знань, які, на думку авторів, мали б сприяти «якнайшвидшому створенню матеріально - технічної бази комунізму, розвиткові комуністичних суспільних відносин, формуванню нової людини, підвищенню міжнародного авторитету вітчизняної науки» [3].

З точки зору діалектичного матеріалізму – методологічної основи досліджень радянських учених – пояснювався навколишній світ, а всі матеріальні об'єкти, які нас оточують, розглядалися як матеріалізоване втілення

в життя людських думок, ідей та наукових досягнень. Розглядаючи епоху становлення науково - технічного прогресу на основі журналу в 1951 – 1991 рр., можна прослідкувати причинно - наслідкові зв'язки, які впливали на розвиток науки і техніки, пояснити заміну важкої ручної праці машинами.

Слід зазначити, що журнал дослухався до тогочасних вимог партійно - радянської влади щодо виховання кваліфікованих популяризаторів науки і техніки, наполегливо шукав нові образні засоби науково - популярної публіцистики. Найважливішим у роботі журналу «Наука і суспільство» було підвищення наукового та художньо - публіцистичного рівня виступів, пропаганда рішень партійних з'їздів, відповідальність за виконання прийнятих індивідуальних і колективних зобов'язань на виробництві та у сфері науки.

В одній із передових статей журналу зазначалося: «За небувало короткий строк, 12-13 років, у післявоєнний період, країна подолати вікову відсталість і стала могутньою індустріально - колгоспною соціалістичною державою. У результаті цього незрівнянно розширилися можливості розвитку багатогалузевого громадського господарства, доцільного використання складної сільсько - господарської техніки і досягнень передової науки на колгоспних полях» [4, с. 2 – 4]. Водночас преса не повідомляла про те, що вітчизняна сільсько - господарська техніка поступалася закордонній за продуктивністю й економічністю, а СРСР довгий час змушений був здійснювати закупівлю зерна в Канаді та США.

Висвітлюючи вітчизняну історію науково - технічного розвитку, даний журнал на початку 50-х рр. ХХ ст. героїзував життя суспільства, приділяючи значну увагу соціалістичному змагання, відновленню і розвитку сільського господарства, післявоєнній відбудові потерпілих районів до довоєнного рівня або іще вищого [5, с. 5]. Із журналу ми бачимо, як були запуснені доменна піч і каупери Липецького металургійного заводу, потужна шахта тресту «Кузнецьквугілля», Зуївська електростанція, а сільському господарству було виділено 536 тис. тракторів, 93 тис. комбайнів, 341 тис. тракторних плугів і сотні тисяч інших машин; було споруджено і відбудовано житлові будинки в містах і селах, у країні безперервно росла мережа шкіл і ВНЗ, широко

розгорталася будівництво науково - дослідних інститутів, відкрився новий цех на Кладпейській бавовняно - прядильній фабриці тощо. За роки післявоєнної п'ятирічки було відновлено народне господарство всіх республік СРСР. У Радянській Україні впродовж цього періоду в повну силу розвивалися всі галузі народного господарства, у тому числі й металургійна промисловість. Донбас знову перетворився в найбільший вугільний басейн країни, піднялися над Дніпром Дніпрогес, електростанції Донбасу, Києва, Харкова та інших міст. Відроджувався транспорт, розширювалося виробництво автомобілів. Відбудовувалася і заново технічно переозброювалася зруйнована під час війни нафтова промисловість Прикарпаття. У західних областях також розвивалася буровугільна промисловість, завдяки чому було споруджено газопровід Дашава – Київ.

Журнал «Наука і суспільство» як соціально - культурний феномен середини – кінця ХХ ст. став справжнім літописом науково - технічної ери та її проявів на теренах Радянської України, що висвітлює пріоритетні напрями розвитку фундаментальної науки, відображає формування науково - дослідницького комплексу країни, творчі патріотичні зусилля кількох поколінь учених, спрямованих на інтелектуальне самоствердження нації.

Сьогодні, коли весь світ долає наслідки глобальної економічної кризи і прямує до нових динамічних змін в економічному, соціальному та культурному розвитку, українська наука, як ніколи, потребує істотного піднесення ефективності фундаментальних досліджень, забезпечення практичного впровадження одержаних результатів для модернізації вітчизняної економіки, освіти, культури, державності, тобто досягнення взаємодії наукової, науково - технічної та інноваційної сфер. Реалізація цих завдань потребує рішучих кроків до стратегії інтенсивного розгортання наукового пошуку відповідно до вимог сучасності, зосередження на найбільш перспективних і життєво важливих для України напрямках, забезпечення потужного інтелектуального впливу вчених на економічну та науково - технічну політику країни, суспільно - політичні, соціально - економічні та духовно - культурні процеси, що відбуваються в ній, насамперед, у спрямуванні її на шляхи високо - технологічного інноваційного

розвитку, зміцнення засад демократії і громадянського суспільства, утвердження загальнонаціональної єдності.

Журнал «Наука і суспільство» містить важливу інформацію про розгортання у вітчизняному науковому просторі двох хвиль науково - технічної революції: 1950 – 1960-х рр. та останньої чверті ХХ ст. [6, с. 76, 79], адже саме на 1966 – 1970 рр. припадає найбільше відкриттів у вітчизняних хіміко-технічних науках, механіці й автоматиці, науці про Землю, дослідженнях космосу; на 1961 – 1965 рр. – у ядерній фізиці і фізиці плазми, твердого тіла й оптики [7, с. 30] тощо. Навіть під час війни 1941 – 1945 рр. фінансування науки в СРСР зросло на 30%, а після її завершення – у 3 – 4 рази [8, с. 16].

Водночас сьогодні на наукові дослідження в Україні виділяється 0,3 – 0,4% валового національного продукту (ВНП) [8, с. 13], тоді як Закон України «Про наукову та науково - технічну діяльність» зобов'язує державу фінансувати цю галузь у розмірі не менше 1,7% ВНП [9, с. 5]. Для порівняння, на розвиток науки в Китаї припадає 2% ВНП, у США – більш як 3% [8, с. 13]. Уся історія нашої незалежної держави свідчить про те, що науково - освітня галузь, починаючи з 1991 р., була позбавлена статусу надважливої, такої, що має забезпечувати суверенітет країни. Бажання зекономити на науці та освіті яскраво контрастує з планами в цій сфері розвинених держав (США, Японії, Росії), які, навпаки, збільшують видатки на наукові дослідження, остереігаючись втратити передові позиції у створенні принципово нових продуктів і технологій.

Журнал «Наука і суспільство» концентрує важливий досвід розвитку пріоритетних напрямів науки і техніки 1950 – 1980-х рр. з точки зору подолання відставання в сучасному науково - технічному комплексі України [10, с. 10].

Висновки. Отже слід сказати, що до числа актуальних проблем, розв'язання яких можливе на основі аналізу журнальної публіцистики щомісячника «Наука і суспільство», слід віднести розвиток вітчизняної науки в 1951 – 1991 рр., яка «вирішувала проблеми першочергового, загально - національного значення, створюючи наукове підґрунтя для піднесення

промисловості і сільського господарства, зміцнення оборонної могутності держави, зростання сфер освіти і культури» [11, с. 101], а вся партійно - радянська преса тоталітарного суспільства була частиною загально - пролетарської справи, складовою «організованої, планомірної, об'єднаної соціал - демократичної партійної роботи».

Література:

1. Вище ідейний рівень пропаганди політичних і наукових знань // Наука і суспільство. – 1951. – № 5. – С. 2–3.

2. Шендеровський В. Нехай не гасне світ науки / В. Шендеровський ; за ред. Е. Бабчук. – К. : Рада, 2003. – 416 с.

3. Вашому журналу – двадцять п'ять // Наука і суспільство. – 1976. – № 4. – С. 12–14.

4. Партія Леніна-Сталіна веде нас до комунізму // Наука і суспільство. – 1951. – № 1. – С. 2–4.

5. Велика перемога радянського народу // Наука і суспільство. – 1951. – № 1. – С. 5–7.

6. Орлова Т. В. Історія сучасного світу. XV–XXI століття / Т. В. Орлова. – К. : Вікар, 2008. – 308 с.

7. Андрощук Г. А. Научные открытия ученых Украины / Г. А. Андрощук, Ю. Л. Бошицький. – К. : Новая ідеологія, 2004. – 112 с.

8. Локтєв В. М. Чи з'явиться світло в кінці тунелю? / В. М. Локтєв // Вісн. Нац. акад. наук України. – 2010. – № 1. – С. 11–19.

9. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / ред. О. С. Онищенко. – К. : Вид-во НБУВ «НБУ», 2005. – Вип. 14. – 889 с.

10. Дробноход М. Наукова сфера України в контексті реформування / М. Дробноход // Освіта і управління. – 2007. – Т. 10. – С. 10.

11. Ленин В. И. Партийная организация и партийная литература [Электронный ресурс] / В. И. Ленин [Воспроизведено по тексту ПСС В. И. Ленина, 5 изд., т. 12, с. 99–105]. – Режим доступа : http://vivovoco.rsl.ru/VV/PAPERS/LITRA/LENIN_2.HTM. – Загл. с экрана.

References:

1. Vyshche ideinyi riven propahandy politychnykh i naukovykh znan // Nauka i suspilstvo. – 1951. – № 5. – S. 2–3.
2. Shenderovskiy V. Nekhai ne hasne svit nauky / V. Shenderovskiy ; za red. E. Babchuk. – K. : Rada, 2003. – 416 s.
3. Vashomu zhurnalu – dvadtsiat piat // Nauka i suspilstvo. – 1976. – № 4. – S. 12–14.
4. Partiia Lenina-Stalina vede nas do komunizmu // Nauka i suspilstvo. – 1951. – № 1. – S. 2–4.
5. Velyka peremoha radianskoho narodu // Nauka i suspilstvo. – 1951. – № 1. – S. 5–7.
6. Orlova T. V. Istoriia suchasnoho svitu. XV–XXI stolittia / T. V. Orlova. – K. : Vikar, 2008. – 308 s.
7. Androshchuk H. A. Nauchnye otkrytiia uchenykh Ukrainy / H. A. Androshchuk, Yu. L. Boshytskyi. – K. : Novaia ideolohiia, 2004. – 112 s.
8. Loktiev V. M. Chy znavytsia svitlo v kintsi tuneliu? / V. M. Loktiev // Visn. Nats. akad. nauk Ukrainy. – 2010. – № 1. – S. 11–19.
9. Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho / red. O. S. Onyshchenko. – K. : Vyd-vo NBUV «NVU», 2005. – Vyp. 14. – 889 s.
10. Drobnokhod M. Naukova sfera Ukrainy v konteksti reformuvannia / M. Drobnokhod // Osvita i upravlinnia. – 2007. – T. 10. – S. 10.
11. Lenyn V. Y. Partyinaia orhanyzatsiia y partyinaia lyteratura [Elektronnyi resurs] / V. Y. Lenyn [Vosproyzvedeno po tekstu PSS V. Y. Lenyna, 5 yzd., t. 12, s. 99–105]. – Rezhym dostupa : http://vivovoco.rsl.ru/VV/PAPERS/LITRA/LENIN_2.HTM. – Zahl. s ekrana.